Dorina MACOVEI

Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

DETERMINOLOGIZAREA TERMENILOR ECOLOGICI – ANALIZĂ LEXICO–FUNCȚIONALĂ

The determinologization of ecological terms – a lexico-functional analysis

Abstract. Due to the interest of human beings to lead an ecological life, the term „ecology" penetrated in almost every area of our living creating new concepts and consequently, new terms appeared to name these concepts. There are cases when the words meaning ecological notions migrate into the common language or other specialized vocabularies, thus their connotation undertakes slight modifications. This phenomenon is called determinologization which is based on analogy. This article is an attempt at getting an insight into how the meaning of ecological terms evolves alongside the world and human understanding in other fields, excepting ecological texts. The research is based on examples drawn from newspapers and on-line press.

Keywords: terminology, term, word, determinologization, specialized vocabulary, common language, connotation etc.

În ultimii ani, ca urmare a întrebuințării pe larg a terminologiei ecologice de către multe grupuri sociale ale populației, are loc un proces amplu de determinologizare a termenilor ecologici, mulți dintre aceştia trecând dincolo de limbajul ecologic. Acest fenomen de determinologizare se produce atunci când termenii ecologici pătrund în vocabularul general şi îl considerăm un proces firesc, ca urmare a utilizării masive a acestor termeni în presă. În observațiile savantului ceh C. Sochor, 90% din volumul de cuvinte noi apar din terminologii. Acest proces ia amploare începând cu anii ’30 ai secolului al XIX-lea când se constată un interes deosebit față de științele exacte, de noile descoperiri şi de popularizarea lor în masă. Deoarece trăim într-o perioadă când orice informație este mediatizată, elementele terminologiilor sunt deosebit de răspândite şi noi, cititorii, avem acces involuntar la ele. Astăzi, un număr mare de termeni din limbajele specializate au pătruns în limba comună şi s-au adaptat atât de profund în lexicul comun, încât nu mai apar ca termeni specializați în dicționare.

Această determinologizare, întrebuințare a termenilor specializați în limbajul uzual cotidian, este numită de Robert Galisson „banalizare lexicală" [1, p. 8]. În procesul de migrare a termenului spre limba comună, acesta suferă modificări semantice, poate să îşi piardă sensul său, conceptual, unicitatea şi caracterul său sistematic, însuşind însă trăsături pragmatice noi. Cercetătoarea rusă L. Cutina menționează că o mare parte a modificărilor semantice sunt legate nemijlocit de procesul pătrunderii termenilor în limba comună [2, p. 82-94].

BDD-A24957 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 04:14:49 UTC)

Din punctul de vedere al terminologului român A. Bidu-Vrănceanu, determinologizarea este un proces gradabil: „transferul termenului în texte şi contexte de largă circulaţie antrenează un proces de determinologizare a sensului specializat în grade diferite” [3, p. 38] şi include atât 1. etapa când termenii îşi păstrează nodul dur şi dimensiunea denotativă, cât şi 2. etapa când pe lângă dimensiunea denotativă, termenul îşi atribuie şi o dimensiune conotativă. Autoarea susţine că un termen prin diferite valori conotative atinge un „grad maxim de determinologizare” [3, p. 40], aceasta nu înseamnă însă că determinologizarea este totală, fapt afirmat de unii lingvişti. De exemplu, cercetătoarea L. Cepraga stabileşte două tipuri de determinologizare: „1. Determinologizarea relativă (numită şi parţială); 2. Determinologizarea finală (sau totală)” [4, p. 154].

O analiză asemănătoare cu cea a lingvistului A. Bidu-Vrănceanu vedem la M. Rizea, unde „migrarea termenilor spre limba comună implică o serie de modificări semantice, asociate unui proces de determinologizare în grade diferite, de la simpla «diluţie» a sensului specializat, până la adăugarea de conotaţii. Gradul cel mai înalt al îndepărtării de «nucleul dur» al sensului specializat corespunde, aşadar, apariţiei deviaţiilor semantice de tip metaforă sau metonimie, când se manifestă nu numai o extindere a termenilor spre limba comună, ci chiar o asimilare a lor” [5, p. 2].

Potrivit terminologului rus A. Superanskaia, determinologizarea include două etape:1. pătrunderea termenului în limbajul comun sub forma unui cuvânt cu semnificaţie terminologică; 2. în cadrul acestei etape are loc un transfer semantic al acestui cuvânt „terminologic”.

În procesul determinologizării se poate observa cu uşurinţă modificarea intensiunii şi extensiunii termenului. Intensiunea termenului (totalitatea implicaţiilor unui concept sau termen; sens) se diminuează, iar extensiunea termenului (totalitatea, clasa de obiecte cărora le corespund notele, atributele unui concept sau termen) se extinde sau restrânge. Ca urmare, termenul devine cuvânt care aparţine limbii comune, privat de orice exactitate terminologică şi îşi pierde legătura cu conceptul pe care îl desemna.

În terminologia ecologică ca şi în alte terminologii există termeni ecologici puri, termeni ecologici comuni cu limba comună şi termeni ecologici interdisciplinari. Cu cât creşte probabilitatea unui termen ecologic de a fi în limba comună, cu atât scade probabilitatea lui de a fi în limbajul interdisciplinar, ceea ce declanşează o vulgarizare lexicală sau determinologizare. De fiecare dată când termenul părăseşte sfera limbajului specializat şi pătrunde în limba comună, determinologizarea nu este totală. El îşi păstrează parţial semnificaţia terminologică neputând fi rupt de „nucleul dur semantic” [3, p. 29]. În această situaţie, afirmă A. Bidu-Vrănceanu, termenul se situează într-un spaţiu de interferenţă, deoarece el nu aparţine nici limbajului specializat şi nici limbii comune.

Luând în considerare observaţiile expuse mai sus, voм încerca să analizăм un număr de termeni ecologici în contexte diferite şi vom urмări procesul de „diluţie” semantică şi adăugarea de conotaţii noi. Pentru aceasta am recurs la exemple de contexte din diferite domenii preluate din presă şi surse electronice on-line. Trebuie să menţionăм că în limbajul ecologic termenii care se supun determinologizării sunt termeni monomembri care capătă nuanţe semantice noi datorită contextului. Astfel, prin acest fenomen se atestă şi o popularizare a terminologiei ecologice.

BDD-A24957 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 04:14:49 UTC)

Să urmărim termenii ecologici care migrând în limba comună suferă schimbări de sens datorită contextului din care vor face parte. De exemplu, lexemul *arid* cu primul sens din dicționar: „(despre soluri, regiuni) care este lipsit de umezeală; uscat, neroditor, neproductiv, sterp” [6, p. 127] apare în contexte din limba comună cu semnificația „sărac în idei, în imagini; sec, plictisitor, greoi” [6, p. 127]:

Context ecologic	Context neterminologic
„În deşertul arid Karakum, care acoperă o suprafață întinsă din țară şi care este cunoscut pentru mediul vitreg şi temperaturile extreme, poate fi descoperită uriaşa groapă Derweze sau Darvaza, numită de localnici Poarta către Iad” (neproductiv, uscat, secetos) [7].	„Bazele regimurilor totalitare sunt hrănite de mizerie şi sărăcie. Ele se multiplică pe terenul arid al sărăciei şi dezordinii sociale” (sărac în imagini, plictisitor) [7]. „Dezbaterea despre Europa, deşi a avut un subiect considerat îndeobşte arid, a fost foarte animată, iar intervențiile participanților au fost urmărite de un public de aproximativ 150 de persoane, care nu se dădea dus nici măcar când a început ploaia” (sec, greoi, fără interes) [7].

Exemplele expuse mai sus ilustrează perfect fenomenul penetrării unui termen ecologic în limba comună, însoțit de o „diluție” parțială, dar, în acelaşi timp, remarcăm nuanțe conotative noi ale unităților lexicale „teren arid” şi „subiect arid” – sărac în imagini, plictisitor, sec, greoi, fără interes – care apar în baza procedeului de metaforă. În contextul medical: „Cei 12 ani de droguri au lăsat urme adânci: e numai piele şi os, ochii îi sunt mici şi împăienjeniți, tenul arid şi decojit, dantura cariată” [8], acelaşi termen urmează aceeaşi cale de determinologizare, atribuindu-şi semnificația de „uscat, deshidratat”.

Este de menționat faptul că în procesul de determinologizare sunt antrenați de obicei termeni monomembri, care îşi pierd sau schimbă nuanța terminologică datorită conexiunii lor cu alte cuvinte din limba comună. Astfel, suntem prezenți la o nouă utilizare pragmatică a termenilor, ce deseori depăşeşte limitele incluse în dicționare. Să recurgem la exemple.

Termenul *a vegeta* – „1. (despre plante) a trăi, a creşte, a se dezvolta” [9] din enunțul care urmează migrează din domeniul ecologic în limba comună cu sensul „fig. (despre oameni) a trăi fără a realiza nimic, a duce o viață obscură, lipsită de activitate, de perspective; a trăi fără a realiza nimic, fără a avea o activitate dinamică”: „Milioane de copii vegetează ca plantele din cauza vaccinurilor, care omoară umanitatea” [10]; un alt sens vedem în acest exemplu extras din context economic, unde verbul „a vegeta” (a avea o activitate fără dinamică) intră în conexiune cu un subiect inanimat, ceea ce prezintă o creație a autorului: „La începutul anilor 2000, deci după un deceniu de postcomunism, exporturile României vegetau în jurul a 10-11 miliarde dolari şi se părea că mai mult economia românească nu putea da la extern” [11].

BDD-A24957 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 04:14:49 UTC)

În exemplele citate asistăm la o desemantizare mai pronunțată, deoarece în comparație cu sensul direct care are o conotație pozitivă, aici termenului a *vegeta* i se atribuie un sens negativ.

Un termen-cheie în limbajul specializat al ecologiei care este suprasolicitat şi în comunicarea de zi cu zi este *a polua* – „1. a infecta, a vicia mediul înconjurător cu diverse substanțe nocive”, care capătă sens nou „a profana, a murdări, a denatura o informație”:

Context ecologic	Context neterminologic
„Este pericol de poluare pe Dunăre, după ce aproape 850 de tone de îngrăşământ chimic au ajuns pe fundul apei” [12].	Această poluare cu speculații deocheate, „aruncate ca din praştie” asupra norodului, are menirea de a discredita anumite personalități ale României [13].

Utilizarea acestui termen din vocabularul ecologic cu sens figurat în context neterminologic are ca scop de a atrage atenția cititorului printr-un limbaj original şi afectiv.

Termenul *brumă* pune pe prim-plan sensul terminologic ce aparține domeniului ştiințelor: „cristale fine de zăpadă care se formează noaptea (în anotimpurile de tranziție) prin înghețarea vaporilor de apă din atmosferă şi care se depun pe plante, pe sol, pe obiecte. 2. (pop.) chiciură; 3. strat fin, alburiu, care acoperă unele fructe (sau plante)”, urmat de sensul figurat „4. fig. cantitate mică de...” Aşadar, comparând exemplele ce urmează, observăm că prin analogie, termenul *brumă* se determinologizează păstrându-şi extensiunea de „cantitate mică”. Constatăm o conexiune a termenului *brumă* cu unități lexicale atât din limba comună, cât şi din limbajul politic, generând expresii metaforice originale bazate pe analogia formei. Autorii din textele ce urmează pun în evidență cantitatea neînsemnată sau aproape lipsa de moralitate omenească asemănând-o cu fenomenul meteorologic *brumă* care apare în cantități foarte mici şi numai în anotimpurile de tranziție. O situație similară se observă şi în contextul politic, unde prezența unui guvern interimar nefuncțional şi nevaloros este exteriorizată de metafora „brumă de guvern”:

Context ecologic	Context politic, limba comună
„Frigul pătrunzător şi bruma groasă au pus stăpânire peste tot” [14].	„…brumă de guvern interimar” [15] „Ne piere si bruma de moralitate pe care o mai avem” [16].

Termenul ecologic *arşiță* semnifică în terminologia de specialitate „căldură mare şi dogoritoare a soarelui; dogoare, zăduf, caniculă”, iar în contexte nespeciale obține o semnificație nouă: „senzație de căldură (şi de sete) pe care o are omul bolnav; *p. gener.* febră, temperatură”. Pentru comparație venim cu două exemple care demonstrează diferența de sens, dar şi nucleul conotativ care uneşte aceste două cuvinte: sentimentul de căldură şi senzația de înfocare care se percep în ambele situații:

BDD-A24957 © 2016 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 04:14:49 UTC)

Context ecologic	Context neterminologic
„După ploi, vine arşiţa! Fructele de sezon te ajută să faci faţă canicului” [17].	„În arşiţa dragostei: poeme şi confesiuni despre Mircea Eliade” [18, p. 1].

Verbul a *defrişa* – „I. tranz. a înlătura (prin tăiere sau prin ardere) arborii şi alte plante lemnoase spre a face un teren propriu pentru agricultură, păşunat, construcţii etc. sau pentru a-l împăduri din nou; a despăduri”, care prin metaforizare îşi atribuie un sens nou figurat „2. (fig.) a descurca, a lămuri, a limpezi (o problemă); a aborda punctele esenţiale, fără a trata fondul.”

Context ecologic	Context economic
„UNIMEDIA aminteşte că, anterior, pe teritoriul Centrului ARTICO s-au defrişat copaci” [19].	„Domeniul agroalimentar este un domeniu mai puţin «defrişat», mai puţin supus privirii critice a publicului” [20].

La baza desemantizării termenului *a defrişa* ca şi în cazul multor exemple din stilul publicistic va sta principiul expresivităţii şi originalului, care este o condiţie principală în determinologizarea parţială a termenilor. Acest exemplu ilustrează o accepţie neterminologică, care reprezintă rezultatul unei analogii din necesitatea de a denumi situaţia neclară din domeniul agroalimentar.

Pe lângă migrarea termenilor ecologici în limbajul comun se atestă destul de des şi prezenţa lor în limbajele, care caracterizează domenii relativ înrudite ecologiei. Similară este situaţia termenului „eroziune”, care se referă la limbajul ecologic şi medicinal – „1. proces complex de roadere şi de săpare a scoarţei terestre prin acţiunea unor agenţi externi; rezultatul acestui proces, erodare; proces de roadere a corpurilor pe (sau prin) care curge un fluid; 2. ulceraţie uşoară, superficială a pielii sau a mucoaselor, cauzată de agenţi fizici, chimici, mecanici sau apărută în urma unei inflamaţii; excoriaţie”. Acest termen însă se bucură de o nouă conotaţie neterminologică fiind inclusă de dicţionar: „(fig.) degradare progresivă, uzură lentă”. Să observăm următoarele exemple:

Context ecologic	Context medical, politic
„Pe toată suprafaţa ei, un proces de eroziune foarte activ a scos la zi straturile de cuarţite, a căror culoare roşie violacee conferă zonei un aspect cu totul aparte, ea apărând de la mari depărtări ca o rană deschisă în trupul muntelui” [7].	„Aciditatea sucurilor şi prezenţa zaharurilor pot avea un efect de eroziune asupra danturii” [21]. „Nu va exista însă o revoluţie aici, ci doar o eroziune lentă a puterii”, mai spunea Nemţov [7].

Un alt termen ecologic care desemantizându-se îşi găseşte loc în mai multe arii specializate este *furtună* – „vânt puternic însoţit de averse de ploaie, de grindină şi de descărcări electrice; vijelie”, care apare atât în contexte terminologice, cât şi neterminologice:

BDD-A24957 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 04:14:49 UTC)

Context ecologic	Context neecologic
„Nord-estul Statelor Unite urmează să fie lovit în aceste zile de o furtună de zăpadă istorică. Este avertismentul serviciului național de meteorologie” [22].	„... o furtună abătută asupra leului moldovenesc care amenință să adauge ingredientul mortal al instabilității economice în fiertura şi aşa extrem de toxică moldovenească alcătuită în principal din instabilitate politică, divizare socială plus amenințarea geopolitică dinspre răsărit” [15]. „Anul grevelor în aviația europeană. Furtuna angajaților nemulțumiți a scos la iveală puterea sindicatelor” [23].

În contextele citate mai sus semnificația nou-apărută se formează în baza primului sens al cuvântului *furtună* şi denotă „zbucium, tulburare” în accepție economică şi „revoltă, răscoală, stare de nelinişte puternică” în cazul unui context uzual.

Exemplele analizate demonstrează că determinologizarea termenilor ecologici prezintă o deviere de sens ce apare în urma unei analogii făcute de vorbitor pentru a numi concepte noi. În cele mai dese cazuri, utilizarea repetată a acestora în diferite contexte a impus înregistrarea lor în dicționare atât generale, cât şi de specialitate. În cadrul determinologizării termenilor ecologici observăm un proces invers terminologizării, bazat pe acelaşi principiu al analogiei. Cu atât mai mult, noile nuanțe conotative ce aparțin termenilor ecologici datorită metaforizării obțin nuanțe expresive.

În concluzie, menționăm că termenii din limbajul ecologic pe lângă sensul lor primar ce îl păstrează, îşi ataşează noi conotații pe dată ce se infiltrează în alte limbaje, cum ar fi: medicină, biologie, economie, politică etc. Este de accentuat faptul că niciun context nu relevă exemple de desemantizare totală, fiecare sens nou conotativ apare ca urmare unei analogii, anume această analogie determină legătura dintre sensurile pe care cuvântul/ termenul le posedă.

În urma acestei analize, remarcăm importanța proceselor de terminologizare şi determinologizare într-o limbă. Aceste două fenomene sunt o parte primordială şi inevitabilă a limbajelor specializate, un inel de conexiune între ele, dar şi limba comună.

Referințe bibliografice

1. Galisson, R. *Recherche de lexicologie descriptive. Banalisation lexicale.* Paris: Nathan, 1978. 432 p.

2. Кутина, Л. *Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем// Лингвистические проблемы научно-технической терминологии.* Москва: Наука, 1970.

BDD-A24957 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 04:14:49 UTC)

3. Bidu-Vrănceanu, A. *Lexicul specializat în mişcare. De la dicţionare la texte.* s.l.: Editura Universităţii din Bucureşti, 2007. 266 p.

4. Cepraga, L. *Studiu asupra terminologiei managementului economic în limba română.* Chişinău: Editura ASEM, 2006. 279 p.

5. Rizea, M. *Termenul din perspectiva unei terminologii externe. http://www.softwinresearch.ro/publications/linguistics/TERMENUL_DIN_PERSPECTIVA_UNEI_TERMINOLOGII_EXTERNE.pdf.* [Vizitat 13 02 2016]

6. *DEXI Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române.* Chişinău: ARC, Gunivas, 2007. 2280 p.

7. www.adevărul.ro.*http://adevarul.ro/international/asia/video-turkmenistanul-prezinta-poarta-iad-cea-mai-noua-atractie-turistica-tara-1_53a6d22f0d133766a8cc9515/index.html.* [Vizitat: 11 02 2016.]

8. www.românialiberă.ro. *http://www.romanialibera.ro/actualitate/eveniment/epide-mia-de-hiv--tinuta-in-frau-in-sali-de-injectare-pentru-toxicomani-352378.*[Vizitat: 12 02 2016.]

9. http://dexonline.ro/lexem/mereologie/191759. [Vizitat 05 08 2013.]

10. www.ziare.com. *http://www.ziare.com/viata-sanatoasa/sanatate/un-medic-da-cartile-pe-fata-vaccinurile-extrem-de-periculoase-pentru-om-1212140.* [Vizitat 12 02 2016.]

11. www.jurnalul.ro. *http://jurnalul.ro/editorial/exporturile-care-nu-aduc-fericirea-i-684669.html.* [Vizitat 12 02 2016.]

12. www.digi24.ro. *http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Actualitate/Social/Pericol+de+poluare+pe+Dunare+Aproape+850+de+tone+de+ingrasamant+.* [Vizitat: 12 02 2016.]

13. www.gazetanord-vest.ro. *http://www.gazetanord-vest.ro/2015/02/e-vremea-specu latiilor/.* [Vizitat: 12 02 2016.]

14. www.prosport.ro. *http://www.prosport.ro/alte-sporturi/reportaj-botezul-apa-inghetata-prosport-asistat-salupa-lacul-snagov-ultimul-antrenament-2014-unicilor-campioni-mon diali-anul-trecut-dor-oasele-gleznele-degetele-incalzesti-impresia-lovit-masina-13747160.* [Vizitat: 12 02 2016.]

15. www.europaliberă.org. *http://www.europalibera.org/content/blog/26845396.html.* [Vizitat: 12 02 2016.]

16. www.gîndul.info. *http://www.gandul.info/gandul-live/cristian-tudor-popescu-clipurile-de-promovare-a-orei-de-religie-in-scoli-nu-sunt-nimic-altceva-decat-manipulare-si-propaganda-13926531.* [Vizitat 12 02 2016.]

17. www.libertatea.ro. *http://www.libertatea.ro/detalii/articol/dupa-ploi-vine-arsita-fructele-de-sezon-ajuta-sa-faci-fata-canicula-497304.html#ixzz3UaL6w15A.* [Vizitat 12 02 2016.]

18. Devi, M. *În arşiţa dragostei: poeme şi confesiuni despre Mircea Eliade.* Bucureşti: TAJ, 2012.

BDD-A24957 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 04:14:49 UTC)

19. www.unimedia.info. *http://unimedia.info/stiri/masuri-fara-precedent-in-paris-pentru-eliminarea-masinilor-poluante-88403.html.* [Vizitat 12 02 2016.]

20. www.ziarulevenimentul.ro. *http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri/politica/fost-presedinte-cj-iasi-a-voi-ataca-toate-hotararile-luate-din-martie-2014-pana-in-prezenta--203523.html.* [Vizitat 12 02 2016.]

21. www.csid.ro. *http://www.csid.ro/health/sanatate/sucurile-naturale-cheia-unui-organism-sanatos-13204990/.* [Vizitat 12 02 2016.]

22. www.jurnaltv.md. *http://www.jurnaltv.md/ro/news/2015/1/26/furtuna-de-zapada-istorica-in-sua-10092449/.* [Vizitat 16 02 2016.]

23. www.businessmagazin.ro. *http://www.businessmagazin.ro/analize/transporturi/anul-grevelor-in-aviatia-europeana-furtuna-angajatilor-nemultumiti-a-scos-la-iveala-puterea -sindicatelor-13730819.* [Vizitat12 02 2016.]

BDD-A24957 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.171 (2026-09-12 04:14:49 UTC)